

Životné prostredie päťdesiat rokov pomáha životnému prostrediu

Klinda, J.: Životné prostredie Journal Fifty Years Helping the Environment. *Životné prostredie*, 2017, 51, 2, p. 69 – 74.

The Životné prostredie journal has been issued for 50 years. During this period, the 16,372 pages were devoted to all aspects of care for the environment, and in the international context it has also addressed environmental development in Slovakia and the Czech Republic. It has become a mirror of both success and failure of environment policy and significantly contributed to development of environmental journalism. It fulfilled its role of revue in issues of environmental theory and practice and thus proved its usefulness. Due to the increasing global scale of environmental problems it has also ensured its legitimacy for the future.

Keywords: environmental policy, environmental situation, environmental journalism, care for the environment, diversity of environmental issues

Čas odhalí pravdu. (*Veritatem dies aperit.*)

Na Slovensku, v Európe a na svete vychádza mnoho periodík, ktoré nazývame časopisy. Niektoré za sebou zanechávajú intelektuálnu stopu a stávajú sa súčasťou kultúry – kultúrnym dedičstvom; iné sú prejavom nekultúrnosti a začlenené medzi časopisy si nezaslúžia. Neodhaľujú totiž pravdu o živote a jeho prostredí, nezaznamenávajú žiadnu pretrvávajúcu myšlienku, neprinášajú kultúrne hodnoty, neopisujú žiadnu skutočne významnú udalosť, ničím neobohacujú naše vedomie a nevedú nás k rozumnému konaniu, skôr naopak. Seriózny, skutočný časopis musí byť nielen kreatívnym výsledkom produktivity rozumu v určitom čase, ale okrem rozširovania vedomostí čitateľov má aj viesť k racionálnemu konaniu v ich domácom a okolitom životnom prostredí v ďalšom období. Stále totiž platí a verme, že bude platíť výrok gréckeho filozofa Epiktéta z Hierapolisu (asi 55 – 140 n. l.): „*Jedine rozum nám ukazuje, čo máme a čo nemáme robiť*“ (citované podľa jeho žiaka Flavia Arriana). Počet časopisov, ktoré nám osvetľujú a ukazujú rozumnú cestu v našom životnom prostredí sa však zredukoval skoro na minimum, naopak, tmárskych vzrástol. Ak aj značným úsilím niektorých intelektuálov časopisy vedúce k „rozumnej voľbe“ (gr. *prohairesis*, podľa L. A. Senecu lat. *voluntas*) vznikli, väčšinou po krátkom čase a nezávisle na nich vplyvom neznalosti alebo ignorovania hodnôt zanikli.

Na Slovensku existuje dnes len veľmi málo časopisov, ktoré prežili aspoň štvrtstoročie. Z takých sa na životné prostredie orientujú asi už len tri – *Krásky Slovenska* (od roku 1921), *Geografický časopis* (od roku 1949) a jubilujúci časopis *Životné prostredie* (od roku 1967). Len ten posledný sa však vo všetkých svojich doterajších **50 ročníkoch na 16 372 stranách**, rozdele-

ných zhruba 200 stranami obálok do **292 čísiel**, zaoberal výlučne otázkami a problémami našej environmentálnej situácie a predstavuje tak skutočne **revue teórie a starostlivosti o životné prostredie** – jedinej „rozumnej voľby“ pre budúcnosť. Vedie k ochrane a tvorbe životného prostredia, a tak k vytváraniu priaznivých podmienok na ďalší život a možnosti jeho udržateľnosti – prežitia – nielen v tomto začínajúcom storočí a tisícročí. Hneď na prvej strane jeho prvého čísla z roku 1967 sa takto uvádza jeho prierezové environmentálne a kultúrne poslanie: „*Časopis Životné prostredie má splňať špecifickú funkciu vedeckej revue pre otázky teórie a praxe pri tvorbe a ochrane životného prostredia... Súčasne chce byť v tomto smere kritickou a polemickou tribúnou s odrazom situácie doma i v zahraničí.*“ Kládne si za cieľ stať sa „...*živým a pútavým propagátorom myšlienok o správnom a zdravom životnom prostredí človeka, súčasne spojovacím ohniskom medzi všetkými, ktorým je blízka takáto problematika.*“

Environmentálne problémy a environmentálna politika

Už v prvom čísle časopisu sa stali ústrednou témou **základné problémy teórie a tvorby životného prostredia**, ktoré vo svojom príspevku nastolil akademik Emil Belluš, prvý predseda redakčnej rady a redakčného kruhu časopisu. Na **narastanie environmentálnych problémov** v globálnom rozsahu, najmä vplyvom energetiky, na zmeny klímy upozornilo č. 5/2004 (zostavovatelia – garanti monotémy M. Lapin, M. Huba), na vznik nových environmentálnych problémov č. 6/2004 (P. Eliáš). Na **diverzitu environmentálnej problematiky** poukázal v č. 1/1995 M. Ružička. Ako jeden z prvých uviedol v č. 4/1990 „**ekológiu v environmentalistike**“. Bolo to v prelomovom období, keď sa slová environmentalizmus a environmentalistika

v Česko-Slovensku ešte nepoužívali, dokonca sa ťažko vyslovovali. Prezieravo predbehol dobu a postupne doviedol časopis na úroveň vedomostnej základne na tvorbu environmentálnej politiky, environmentálneho práva, riadenia a organizácie. V svetlejších etapách vývoja starostlivosti o životné prostredie na Slovensku čerpali z časopisu poznatky a nápady na prípravu štátnych stratégií, koncepcií, programov, plánov a opatrení, ako aj zákonov a ostatných právnych predpisov ich tvorcovia.

Časopis sa prierezovo a sektorovo stal aj zrkadlom úspechov i neúspechov štátnej environmentálnej politiky. Súhrnne sa tejto téme venovali napríklad čísla 2/1972 (T. Zalčík), 1/1986 (V. Baruš, L. Weismann), 5/1988 (J. Štepán) a 6/1990 (L. Weismann). Číslo 4/1991 (M. Ružička) o **ekologickej politike** zverejnilo dva príspevky: *Zásady slovenskej ekologickej politiky z pohľadu Slovenskej komisie pre životné prostredie* od L. Miklósa a *Ekologická politika ČR* od J. Jiráta. Na **medzinárodné medzníky starostlivosti o životné prostredie** sa zamerala časť č. 4/2007 (M. Huba, K. Lapin, P. Nováček). Na **medzinárodné environmentálne iniciatívy v environmentálnej politike** upozornilo č. 6/2011 (M. Huba, B. Moldan), na **európske aspekty životného prostredia** č. 5/1992 (M. Martiš) a **environmentálne dimenzie nášho vstupu do Európskej únie** č. 3/2000 (M. Kozová, M. Martiš). Európske environmentálne priority a realizačné opatrenia vo vzťahu k SR naznačilo č. 4/2015 s monotémou **environmentálne aspekty v novom programovom období EÚ** (Z. Izakovičová, L. Miklós, J. Klinda). **Prognózy životného prostredia a ekologické hľadiská rozvoja spoločnosti** prezentovalo č. 6/1973 (J. Štepán, M. Ružička) v období, keď ešte o vstupe do EÚ a čerpaní prostriedkov z eurofondov aj na starostlivosť o životné prostredie ešte nikto netušil. Environmentálne problémy, záťaž a potreby ich odstraňovania však boli realitou, presahovali štátne hranice a na prvej Konferencii OSN o životnom prostredí človeka (Štokholm, 1972) sa preukázal ich celosvetový rozmer. Konferenciu preto každoročne 5. júna pripomína **Svetový deň životného prostredia** (č. 3/1982, J. Štepán). Žiaľ, ČSSR sa jej kvôli vtedajšiemu NDR nezúčastnila, ale už v roku 1975 prijala v rámci Helsinského záverečného aktu piaty „environmentálny kódš“ (*Basket 5 on Environment*). Kľúčovej otázke: „Ako a kde bude ľudstvo žiť?“ sa časopis nevyhol, naopak, bez obáv poukázal na nevyhnutnosť „**likvidácie minulých škôd a cielavedomého programového zlepšenia životného prostredia**“. Tento strategický cieľ je aktuálny dodnes, po vyše štyridsiatich rokoch, a zrejme ostane aj v celom 21. storočí, ak sa environmentálna prevencia nestane každodennou súčasťou nášho života. Likvidácia environmentálnych záťaží a zároveň pripustenie vzniku nových pôsobí rozporuplne, bude zbytočne zaťažovať štátny rozpočet, neumožní odstrániť nízku environmentálnu kvalitu zaťažených regiónov a okrskov. Spo-

ločnosť bude musieť stále naprávať environmentálne škody, nehovoriac o ich možných nenapraviteľných dôsledkoch premeny životného prostredia na neživotné/neobývateľné/neužívateľné, a tým pre investorov neatraktívne.

Krajina a krajinná ekológia

S uvedenými enviropolitickými témami súvisia aj **ekologické aspekty životného prostredia** (č. 5/1977, L. Weismann) a **ekologická únosnosť krajiny** (č. 1/1999, T. Hrnčiarová, M. Martiš). Na **krajinu** sa sústredilo už č. 2/1967 (M. Ružička) a č. 2/2009 (T. Hrnčiarová, Z. Lipský), na **ekológiu krajiny** č. 2/1971 (M. Ružička) a na jej prínos pre prax č. 3/2007 (M. Kozová, Z. Lipský), osobitne na jej **štruktúru** č. 4/2010 (T. Hrnčiarová), **ráz** č. 2/2008 (J. Těšitel), **diverzitu** č. 4/2011 (T. Hrnčiarová, J. Kolejka, J. Oľahel), **kultúru** č. 2/1983 (J. Demek) a **ochranu** č. 5/2006 (M. Lisický, J. Těšitel). Iné čísla sa venovali **krajinným syntézam** (č. 2/1980, J. Drdoš), ale aj **stretom záujmov** (č. 4/1985, M. Ružička), **infraštruktúre** (č. 2/2013, V. Ira, Z. Lipský), **sietiam** (č. 3/2010, J. Supuka, J. Kolejka) a **procesom v krajine** (č. 3/2016, J. Hreško, J. Kolejka) a **hodnoteniam zmien jej využitia** (č. 1/2012, T. Hrnčiarová, J. Oľahel). **Dopadmi na krajinu vplyvom privatizácie** sa zoberá č. 6/1993 (Z. Bedrna, O. Vidláková). **Racionálna tvorba krajiny a rozumné hospodárenie v nej** boli témy č. 5/1998 (J. Supuka, J. Boháč). Špecificky na **krajinu podľa máp** sa zameralo č. 1/2013 (T. Hrnčiarová) a na pôsobnosť, históriu a prácu Ústavu krajinnej ekológie SAV ako gestora časopisu jeho č. 3 – 4/2014 (Z. Izakovičová, T. Hrnčiarová), na **európsku krajinu** zasa č. 2 – 3/2004 (T. Hrnčiarová, J. Kolejka, J. Supuka, J. Boháč, M. Kozová, M. Finka, M. Martiš).

Nížinám venovalo pozornosť č. 5/1976 (M. Ružička), **krasu** č. 1/1984 (J. Demek), **marginálnym územiám** č. 1/2000 (H. Ružičková, J. Těšitel) a územiám so špecifickým režimom č. 2/2005 (T. Hrnčiarová, J. Kolejka, J. Boháč), **industriálnej a postindustriálnej krajine** č. 4/2006 (J. Supuka, J. Kolejka, J. Oszlányi), **vysokohorskej krajine** č. 2/2011 (J. Hreško, A. Pribullová), **poľnohospodárskej krajine** č. 5/1993 (L. Weismann), č. 2/1986 (J. Demek) a č. 1/2011 (J. Supuka, L. Halada), **vinohradom** č. 1/2009 (J. Supuka, S. Katkin). **Vidiecku krajinu** prezentovali č. 3/1969 (Dedina – R. Kittler, T. Zalčík), č. 5/1982 (Vidiecke osídlenie – T. Zalčík), č. 2/1997 (Rozptýlené osídlenie – M. Huba, J. Ungerman, E. Kalivodová, P. Spišiak), č. 3/1998 (Obnova vidieka – M. Šaraffin, J. Pašiak) a č. 4/2012 (Budúcnosť vidieka – Z. Izakovičová, J. Supuka). Na **prepojenosť mestskej a vidieckej krajiny** poukazuje č. 3/2011 (V. Ira, T. Hrnčiarová), na rozdielnosť a dilemu č. 6/2007 (Útek z mesta – P. Gajdoš, J. Těšitel) a č. 6/1989 (Mesto? Dedina? – P. Radváni). **Mestskej krajine a kvalite environmentu miest** sa venujú najmä č. 3/1968 (T. Zalčík, R. Kittler),

č. 6/1987 (P. Radváni), č. 4/2001 (R. Špaček, P. Jančura), č. 5/2007 (T. Hrnčiarová, J. Kolejka, R. Špaček), č. 5/2008 (R. Špaček), osobitne **sídliskám** a novým obytným súborom č. 3/1967 (T. Zalčík), č. 5/1985 (P. Radváni) a č. 2/2015 (V. Ira), **predmestským zónam a priemyselným parkom** č. 4/2002 (M. Kozová, J. Supuka, J. Pašiak), **centrálnym a historickým mestským časťami** č. 3/1988 a č. 6/1992 (obe P. Radváni). Na túto tému úzko nadväzuje téma **kultúrnych pamiatok** (č. 1/1968, E. Belluš; č. 5/1980, T. Zalčík), ale aj **technických diel v krajine** (č. 5/1981, J. Demek), **pietnych miest** (č. 5/2009, J. Supuka, R. Špaček) a **kultúrneho dedičstva** (č. 1/2014, J. Supuka, Z. Lipský, S. Katkin). V č. 5/2000 (J. Supuka, T. Hrnčiarová, J. Liptay) sa samotná krajina prezentuje ako kultúrne dedičstvo.

Celkove **kultúra** sa stala témou č. 2/1970 (M. Váross) a č. 3/1984 (T. Zalčík), jej globalizácia témou č. 6/2006 (V. Ira, J. Šmajš, M. Huba).

Priestor, urbanizmus, územné plánovanie, architektúra a zeleň

Časopis neopomenul ani **urbanizáciu, územné plánovanie a vývoj architektúry**. Tie témy dominujú v č. 4/1970 (M. Gottlieb, O. Vidláková), č. 4/1973 (T. Zalčík), č. 1/1991 (P. Radváni), č. 4/2000 (Environmentálna logika architektúry – R. Špaček, J. Pašiak), č. 2/1999 (Humanizácia obytného prostredia – M. Šarafín, J. Pašiak), **svetlo a teplo** v priestore v č. 4/1967 a č. 2/1973 (R. Kittler). **Priestor** pertraktuje č. 3/1971 (R. Kittler, T. Zalčík) a č. 1/1980 (M. Černý). Nechýbajú ani témy **o interiéroch** (č. 3/1979, T. Zalčík), **dizajne** (č. 6/1977 – T. Zalčík) a z iného pohľadu o **domácnostiach** (č. 3/1997, E. Reichrtová, M. Herčík, L. Wiesmann). Momotémou je aj **zeleň**, popri krajine a územnom rozvoji prvý raz právne definovaná až v novele zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (Klinda, 1998). Tou sa zaoberá č. 1/1970 (M. Ružička) a č. 2/1985, 4/1987, 3/1992, 3/2015, zeleňou v **historických parkoch** č. 3/2005 (J. Supuka a kol.). **Sadovníctvo a krajinárstvo** je témou č. 3/1987 (J. Machovec), **rastliny v obytnom prostredí** zasa č. 1/2004 (A. Jakábová, D. Štefunková).

Geobiosféra a prírodné zdroje, životné prostredie a jeho zložky

Na uvedené témy nadväzuje aj **vnímanie prostredia** (č. 6/1986, M. Černý), jeho hodnôt a krás. **Etické a estetické súvislosti hodnotenia prostredia** uvádza č. 1/2006 (M. Lisický, R. Špaček) aj č. 1/1969 (Esteticko a umenie – M. Váross). Toto prostredie z hľadiska potrieb práva a praxe členíme (okrem obytného prostredia) na **pracovné** (č. 1/1972, L. Pitterman; č. 3/1981 a č. 5/1986, J. Havránek) a **prírodné** (č. 1/1973, J. Demek). Celkove prostredia a celej **geobiosféry** (č. 6/1968, M. Ružička) sa, samozrejme, dotýkajú všetky čísla ča-

sopisu, lebo predmety ich pozornosti (z odvetvového i regionálneho hľadiska) – objekty, javy, záležitosti a aktivity – neexistujú mimo nej. Sme jej výtvorom a súčasťou, aj keď v rámci akéhosi „odprirodňovania“ nevnímame mnohé fakty a ignorujeme nevyhnutnosť zosúladovania environmentálnych, ekonomických a sociálnych aktivít. Neraz sa na geobiosféru – **svet** (č. 3/1976, J. Havránek, M. Černý) pozeráme len cez niektorú **zložku životného prostredia** (podľa novely zákona č. 17/1992 Zb. „*horniny, pôda, voda, ovzdušie a organizmy vrátane človeka*“) alebo cez sociálnoekonomické záujmy a činnosti, prevažne bez zváženia ich okamžitých či dlhodobých (prevažne negatívnych) vplyvov na životné prostredie, dopadov na krajinu a kvalitu života (Klinda, 1998). Mnohí si dnes neuvedomujú, že kým uvedené zložky prírody/životného prostredia sú pre náš život nevyhnutné, mnohé z týchto činností ako irelevantné môžeme bez problémov nevykonávať a mnohé ďalšie budeme musieť onedlho s problémami z neho vylúčiť. Súvisí to s možnosťami využívania **ekosystémových služieb/úžitkov** (č. 2/2010, P. Eliáš), **ochranou a racionálnym využívaním prírodných zdrojov** (č. 1/1985, V. Baruš, L. Weismann), prírodnou rovnováhou – **ekologickou stabilitou** (č. 5/1995, M. Ružička, M. Martiš, M. Huba), **ohrozovaním a poškodzovaním životného prostredia a jeho jednotlivých zložiek** (znižovaním environmentálnej kvality).

Ovzdušie a klíma sa stali témou najmä č. 6/1970 a č. 5/1971 (J. Havránek), č. 1/1990 (Š. Kachaňák) a č. 2/2000 (M. Lapin). Na **vodu a vodné hospodárstvo** sa zamerali č. 5/1968 (O. Dub), č. 2/1984 (M. Dzubák), č. 2/1988 (J. Demek), č. 6/1996 (M. Lisický, J. Ungerman), č. 3/2001 (M. Lapin, T. Hrnčiarová) a č. 3/2013 (J. Hreško, J. Kolejka, M. Lapin), osobitne na **vodné nádrže** č. 4/1980 (M. Dzubák) a č. 3/1991 (M. Lisický), **rieky v sídlach** č. 5/2010 (M. Lapin, R. Špaček), na **Dunaj** č. 4/1978 (I. Daubner), **manažment rizík povodní** č. 4/2003 (M. Lapin, M. Lisický) a na **integrovaný manažment povodí** č. 6/2009 (M. Kováč, T. Hrnčiarová). Na **pôdu a pôdohospodárstvo** sa orientovali č. 4/1972 (J. Štepán) a č. 3/1975 (M. Ružička), na dopad poľnohospodárskej politiky na environment č. 4/2013 (L. Miklós, M. Huba, T. Hrnčiarová), na ekológiu a ekonomiku poľnohospodárskej výroby č. 6/1984 (J. Demek), na **horniny a ťažbu nerastných surovín** č. 1/2010 (J. Ladomerský, Z. Lipský). **Les a lesníctvo** dominovali v č. 1/1976 (M. Ružička) a č. 2/1991 (J. Jeník), **drevo** v č. 3/1970 (E. Belluš). **Organizmy, ich genofond a ohrozenosť** uviedli č. 2/1975 (J. Štepán), č. 6/1985 (L. Weismann, V. Baruš), č. 2/1989 (V. Benčať, L. Weismann), č. 3/1999 (E. Reichrtová, J. Boháč, L. Weismann), č. 5/2011 (P. Eliáš), **biodiverzitu** č. 4/1993 (M. Ružička), č. 1/2007 (P. Eliáš, J. Boháč) a č. 6/2010 (H. Kalivoda), **zver, ryby a včely** č. 6/1981 (J. Štepán), **synantropizáciu** č. 4/1981 (L. Weismann). Problémy s **inváznymi druhmi** nastolili č. 2/2001 (P. Eliáš, J. Boháč) a č. 2/2014

(P. Eliáš, H. Kalivoda), s **geneticky modifikovanými organizmami a biologickou bezpečnosťou** č. 2/2003 (J. Boháč, P. Eliáš, E. Reichrtová).

Príčiny environmentálnych rizík, environmentálna bezpečnosť a zdravie

Biologické, chemické a fyzikálne faktory, ich environmentálne riziká a vplyvy na zdravie uvádzajú č. 4/1971 (E. Belluš), č. 5/1990 (Š. Kachaňák), č. 1/1994 (E. Reichrtová, J. Boháč), č. 2/1987 (L. Weismann), č. 3/1985 (J. Klapáč), č. 3/1974 **radiáciu**, č. 4/1969 **hluk** (J. Havránek) a č. 4/1989 **fyzikálne polia** (M. Dzubák). Nadväzujúce témy **hygiena a zdravie** dominujú v č. 2/1982, č. 4/1988 a č. 2/1990 (J. Havránek), č. 5/1967 (V. Maňák), č. 6/1976 (D. Bartko), č. 5/1996 (E. Reichrtová, L. Weismann) a č. 3/2002 (E. Reichrtová, M. Ružička, H. Hilbert).

Environmentálnymi aspektmi rekreácie a cestovného ruchu sa zaoberajú č. 2/1968 (M. Ružička), č. 2/1977 (M. Černý), č. 1/1983 (P. Mariot) a č. 5/2001 (J. Supuka, J. Těšitel, E. Reichrtová), aspektmi **dopravy** č. 5/1969 (M. Ružička), č. 3/1983 (T. Zalčík), č. 1/1997 (M. Šarafín, J. Demek) a č. 6/2002 (J. Boháč, P. Fajth), aspektmi **priemyslu a energetiky** č. 2/1979 a č. 6/1988 (obe Š. Kachaňák), č. 6/1991 (J. Demek), č. 2/1996 (E. Bédi, M. Herčík). Osobitne **obnoviteľným – alternatívnym zdrojom energie** sa venovali č. 3/2006 (M. Šúri, J. Víglaský), č. 6/2008 (J. Kolečka) a č. 1/2015 (J. Ladomerský). Zaujímavý je pohľad na výrobné rezorty (č. 2/1981, L. Pitterman) a **ekologizáciu technológií a ekotechniku** v č. 4/1983 (L. Pitterman) a č. 4/1994 (M. Herčík, V. Konrád), na **bioinžinierstvo** (č. 4/1976, J. Štěpán), **raciálne využívanie surovín, energie a materiálov** (č. 6/1983 a č. 3/1986, Š. Kachaňák; č. 4/2004, R. Špaček, J. Ladomerský), **odpady a odpadové hospodárstvo** (č. 4/1979, L. Weismann; č. 1/1987, Š. Kachaňák; č. 5/1991, J. Demek; č. 6/1995, M. Herčík, V. Konrád; č. 6/2003, J. Ladomerský, P. Gallovič), zvlášť na **kaly** (č. 5/2012, J. Ladomerský, J. Hřeško). Nezaбудlo sa ani na **enviro riziká a škody** (č. 2/2012, J. Ladomerský, J. Kolečka), na **havárie a envirokatastrofy** (č. 2/1993, M. Huba).

Príroda a jej ochrana

Prehľbuje sa rozkol medzi **civilizáciou a prírodou**, z ktorej civilizácia vzišla a na ktorú je odkázaná (č. 5/2003, J. Šmajš, R. Špaček, J. Supuka). Aj po uzákonení v roku 1994 (Klinda, 1998) a **Európskom roku ochrany prírody** – ENCY (č. 4/1995, M. Lisický) sa nedostatočne uplatňuje **všeobecná ochrana prírody** (č. 2/1974, J. Štěpán; č. 4/2016, J. Klinda, Z. Lipský). Osobitná ochrana prírody sa sústreďuje len na jej časti (č. 1/1993, J. Jeník) – územnú a druhovú ochranu. Vychádza to z hodnotovej diferenciácie a z rozlože-

nia regulatív k prírodným zložkám do viacerých zákonov a tým kompetencií v štátnej správe. Sústreďuje sa tak na **národné parky** (č. 6/1978, M. Ružička) a iné chránené územia ako „ekologické stavebné kameň“ (č. 2/1995, E. Kalivodová, J. Ungerman), v rámci Programu *Man and Biosphere* UNESCO na **biosférické rezervácie** (č. 1/1998, J. Oszlányi). Uprednostňuje sa **európska sieť chránených území** (Natura 2000) a podľa medzinárodného práva **ochrana svetového prírodného a kultúrneho dedičstva** (č. 4/1996, M. Šarafín, M. Huba, S. Voděra, P. Krchnák), tiež potreba **renaturácie/revitalizácie prostredia** (č. 3/1993, M. Lisický; č. 3/2012, P. Eliáš, M. Kováč, Z. Lipský).

Environmentalistika a ekonomika

Okrem uvedenej environmentálnej politiky environmentalistika prierezovo zahŕňa aj **environmentálne právo** (č. 3/1972, M. Ružička; č. 1/1978 a č. 1/1988, J. Klapáč; č. 2/1992, O. Vidláková) vrátane medzinárodných dohôd (č. 4/2005, M. Huba, M. Martiš, J. Klinda), tiež **environmentálnu organizáciu** – inštitucionálnu základňu s orgánmi štátnej správy a ich organizáciami (č. 5/1973, L. Pitterman; č. 6/1980, J. Štěpán a J. Klapáč k desaťročiu bývalej Rady vlády pre životné prostredie; č. 5/1983 J. Štěpán k zrušeným národným výborom), ale aj s environmentálnymi podnikateľskými subjektmi a mimovládnyimi združeniami (č. 5/1994, M. Huba, J. Ungerman). K významným nástrojom environmentalistiky patrí v roku 1994 uzákonené **posudzovanie vplyvov na životné prostredie** – EIA (č. 2/1994, M. Kozová, M. Martiš; č. 4/1999, M. Kozová) a zavádzanie **environmentálnych manažérskych systémov** – EMAS (č. 5/1997, A. Šoltés, Z. Suchánek; č. 3/2008, J. Ladomerský). O **ekonomike** sú č. 2/1976 (L. Pitterman), č. 4/1984 (L. Pitterman, J. Štěpán), č. 1/2002 (J. Těšitel, M. Martiš).

Environmentalistika by sa nezaobišla bez **environmentálneho monitoringu** (č. 3/1995, E. Reichrtová, P. Eliáš, J. Boháč; č. 1/1989, V. Baruš; č. 6/2005, V. Ira, R. Špaček, J. Těšitel; č. 2/2006, J. Boháč, J. Ladomerský) vrátane satelitného monitoringu Zeme (č. 4/2009, M. Lapin), na základe získaných údajov bez **environmentálnej regionalizácie** – vymedzovania území s rôznou environmentálnou kvalitou, najmä zaťažených oblastí a zdevastovaných priestorov s potrebou ich revalorizácie (č. 1/1982, J. Drdoš). Osobitné čísla prezentovali **rôzne oblasti** (č. 5/1979, J. Štěpán), najmä environment **Ostravy** (č. 3/1973, L. Pitterman), **Mosteka** (č. 5/1974, J. Demek), **Frenštátska** (č. 3/1989, P. Mariot), **Bratislavy** (č. 1/1974, M. Ružička; č. 3/1980, Š. Kachaňák; č. 3/1990, J. Drdoš), **Košíc** (č. 1/1979, P. Mariot), **Prahy** (č. 1/1975, M. Černý), **Brna** (č. 1/1977, J. Demek). **Environmentálnym dimenziám regionálneho rozvoja** sa venovalo č. 1/2008 (V. Ira), **vplyvom rozvojových koncepcií na životné prostredie** č. 1/1996 (M. Ko-

zová, M. Martiš) a **alternatívam rozvoja spoločnosti** č. 4/1998 (M. Huba, M. Martiš).

Trvalo udržateľný rozvoj a život

Po Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro 1992) sa viacero čísiel zaoberalo **trvalo udržateľným rozvojom a Agendou 21** (č. 6/1994, V. Ira, J. Demek, J. Vavroušek; č. 6/1997, Z. Guziová; č. 5/1999, V. Ira, M. Huba, B. Moldan; č. 1/2001, M. Kozová, J. Pašiak; č. 2/2002, M. Huba, P. Nováček, M. Lapin, P. Eliáš; č. 3/2003, M. Huba, M. Finka, J. Klinda, I. Rynda) a **udržateľnosťou života** č. 5/2002 (R. Špaček, I. Rynda, P. Krchnák).

Environmentálne vedomie, informatika, výchova, vzdelávanie, veda a výskum

Devastačným vplyvom človeka na životné prostredie môže zabrániť v podstate len zmena v jeho vedomí, správaní sa a občianskej zodpovednosti, k čomu vedie **environmentálna výchova a vzdelávanie** (č. 6/1972, J. Havránek; č. 5/1978, J. Štepán; č. 1/1981, Š. Kachaňák; č. 5/1987, J. Demek; č. 1/1992, M. Lisický; č. 3/1996, M. Ružička, J. Demek, V. Konrád; č. 6/1999, M. Lisický, P. Krchnák; č. 1/2005, M. Ružička, J. Šmajš). Na **ekofilozofiu** sa sústredilo č. 3/1994 (M. Lisický, P. Krchnák, S. Hubík) a na **environmentálnu etiku výroby a spotreby** č. 6/1998 (Z. Suchánek). Na environmentálnu etiku môže vplývať aj **náboženstvo** (č. 2/1998, P. Krchnák; č. 2/2007, J. Szóllós, M. Martiš). Osobitnú kapitolu tvoria **environmentálne fetiše a povery** (č. 6/2001, M. Lisický, J. Boháč) a **environmentálny vtíp a humor** (č. 5/1989, J. Štepán).

Časopis Životné prostredie poskytuje široké spektrum tém s množstvom **environmentálnych informácií**. Ich tokom sa venuje najmä č. 4/1997 (M. Kozová, V. Ira), osobitne geografickým informačným systémom (GIS) č. 1/2003 (T. Hrnčiarová, J. Kolečka). **Zavádzanie informačných a iných systémov** (č. 5/1970, R. Kittler; č. 4/1986, L. Pitterman) a získavanie serióznych podkladov na rozhodovanie a praktické riešenie problémov starostlivosti o životné prostredie závisí, okrem výsledkov spomenutého environmentálneho monitoringu, od **vedy a výskumu**, na čo sa sústredili č. 6/1971 a č. 6/1975 (R. Kittler), č. 4/1992 (M. Ružička), č. 3/1978 (L. Weismann), č. 6/1982 (L. Weismann, V. Baruš), č. 5/2005 (M. Kozová, M. Finka), č. 6/2012 (Z. Izakovičová, J. Oszlányi). Nejde pritom len o ekologický výskum (č. 1 – 2/2016, V. Čaboun, E. Halada), geografiu (č. 3/1977, P. Mariot), biológiu, chémiu, hydrológiu, geológiu, klimatológiu a ďalšie prírodovedné odbory, ale o množstvo ďalších vedných odborov vrátane sociálnych/spoločenských vied (č. 5/1972, M. Černý). Viaceré čísla sa zamerali na **demografiu a človeka** ako sociálneho a spoločenského činiteľa

v životnom prostredí – jeho konzumenta, napríklad už č. 6/1967 (Š. David), parciálne na rôzne vekové a sociálne skupiny (deti – č. 1/1971, V. Lipková a č. 6/1979, D. Bartko; mládež – č. 2/1969, A. Jurovský; strednú generáciu – č. 6/1974, D. Bartko; starých ľudí či tretí vek – č. 4/1968, V. Maňák, I. David a č. 6/2000, E. Reichrtová; sociálne skupiny – č. 4/1982, M. Černý). Osobitnú pozornosť si vyžiadali témy **genetika populácií** (č. 4/1975, J. Havránek), **ľudské zdravie** (č. 4/2008, L. Ševčíková), **občianske postoje, práva a povinnosti** (č. 3/2009, M. Huba), **životná úroveň** (č. 4/1977, L. Pitterman), **životný štýl** (č. 6/1969, M. Gottlieb), **tradície** (č. 4/1974, E. Belluš, R. Kittler), **stres** (č. 5/1975, D. Bartko), **pohyb** (č. 5/1984, P. Mariot) a **voľný čas** (č. 2/1978, J. Havránek).

Pilier environmentálnej žurnalistiky a jeho budúcnosť

Množstvo svojho voľného času venovali časopisu Životné prostredie aj jeho **dopisovatelia**, uvádzaní **zostavovatelia/garanti monotémy** a členovia redakčnej rady (spočiatku aj redakčného kruhu, ktorý tvorili členovia komisií ČSAV a SAV pre životné prostredie). Niektorí viac, iní menej. Od začiatku – celých 50 rokov nepretržite len M. Ružička, čo si vyžaduje osobitné uznanie a poďakovanie. Dlhšie obdobie boli členmi redakčnej rady J. Demek (28 rokov) a M. Huba (25 rokov), za nimi v intervale 15 až 24 rokov J. Havránek, E. Weismann, J. Oszlányi, D. Bartko, L. Pitterman, M. Černý, J. Štepán, J. Supuka, M. J. Lisický, T. Zalčík, T. Hrnčiarová, J. Těšitel, M. Martiš, M. Lapin, V. Ira, P. Eliáš, M. Kozová, J. Klinda, J. Kolečka a J. Ladomerský. Spolu ide o 23 členov, ku ktorým sa v intervale od 10 do 14 rokov radí ešte dvanásť odborníkov (M. Dzubák, Š. Kachaňák, J. Klepáč, P. Mariot, E. Mazúr, E. Belluš, J. Boháč, E. Reichrtová, Z. Lipský, R. Špaček, J. Hreško, V. Baruš) a v intervale 5 až 9 rokov rovnako dvanásť členov (R. Kittler, J. Ungerman, P. Krchnák, P. Radváni, J. Pašiak, S. Katkin, V. Maňák, Z. Izakovičová, M. Herčík, L. Miklós, H. Kalivoda, M. Kováč). Pre zaujímavosť dva až štyri roky pôsobilo v redakčnej rade ďalších 24 členov a jeden rok 25, z toho jeden len na začiatku roka 1991. Spolu s ním to predstavuje 96 priaznivcov environmentalistiky zo štyroch republík, ktorým životné prostredie iste nie je ľahostajné.

Za celú dobu vytvorila redakčná rada určitý intelektuálny potenciál transponovaný do písaného slova s dosahom nielen na odborníkov v rôznych inštitúciách, neskoršie generácie environmentalistov a na študujúcu mládež, ale aj na environmentálnu politiku, štátnu správu a realizáciu environmentálnych opatrení v praxi. Dokazuje to aj fakt, že členmi redakčnej rady v priebehu 50 rokov boli aj bývalí dodnes uznávaní ministri životného prostredia (J. Vavroušek, B. Moldan, L. Miklós, I. Dejmal); viacerí sa stali jeho dopisovateľmi (J. Hraško, L. Mika). Na stránkach sa

vyjadrovali aj viacerí politickí predstavitelia bývalého režimu J. Smrkovský, M. Válek, M. Chudík, J. Janovic, J. Hanus a i.

Mnohí z členov redakčnej rady, zostavovateľov čísiel a autorov príspevkov si možno ani neuvedomili, že sa významne zaslúžili aj o vznik **piliera environmentálnej žurnalistiky a jej rozvoj**. Zaslúžil sa o to predovšetkým dlhoročný hlavný redaktor časopisu (1967 – 1976 a 1991 – 2007) a od roku 2008 predseda redakčnej rady profesor M. Ružička. Práve on sa stal „dušou“ časopisu a viedol ho pol storočia cez všetky úskalia politických, štruktúrnych a organizačných zmien, a to aj v období, keď funkciu hlavného redaktora prevzal doc. Ing. L. Weismann, DrSc. (1977 – 1990). Stále ňou ostal aj po odovzdaní neľahkej redaktorskej práce profesorky T. Hrnčiarovej (od roku 2008 po súčasnosť). Týka sa to aj redaktoriek a korektoriek (J. Belajovej, M. Fišerovej, T. Chytilovej, E. Bianchi, M. Imrovej Ciranovej, E. Jašicovej, I. Puchertovej, E. Kenderessy), ktoré sa snažili každé číslo členiť na šesť rubrik (redakčný úvod – Editoriál, Monotému, Kontakty, Tribúnu, Aktuality a Recenzie), tajomníčok (M. Juríkovej, L. Klučárovej, E. Flontekovej) a grafikov, ktorí štyrikrát výraznejšie zmenili jeho obálku (1976, 1991, 2001, 2011). Všetkým aktérom patrí srdečná vďaka.

Pri rozmanitosti environmentálnych a súvisiacich disciplín, rôznorodosti tém, neľahkej koordinácii prác, turbulenciách v spoločnosti (najmä po rokoch 1968 a 1989), pretrvávajúcich finančných problémoch (napriek zvyšovaniu ceny časopisu zo 4 Kčs na 1,60 eura a v roku 2013 jeho redukcii z dvojmesačníka na trojmesačník) a ďalších ťažkostiach si môžeme postaviť len jednu otázku: ako sa to vôbec podarilo a dalo zvládnuť? Zodpovedať túto otázku snáď aspoň trochu umožní tento príspevok. Každý musí uznať, že nebolo možné obsiahnuť všetky témy. Viaceré opomenuté, ak sa ich ujme príslušný zostavovateľ a podarí sa získať pre ne renomovaných autorov, určite sa dostanú na stránky časopisu. Niektoré sa dostávajú do popredia a prichádzajú aj nové témy. Ide napríklad o **zelený rast, zelenú ekonomiku, zelenú infraštruktúru, zelené technológie a produkty, zelené verejné obstarávanie**, ďalšie dobrovoľné environmentálne nástroje, programové odstraňovanie environmentálnych záťaží, uzákonenú integrovanú prevenciu a kontrolu znečisťovania životného prostredia, materiálové toky, prípravu zákona o krajine, modelovanie krajiny, vznik a využívanie siete geoparkov (globálnej UNESCO, európskej a národnej), nárast environmentálnej kriminality, nevhodné vplyvy neriadenej globalizácie a multikulturalizmu na kultúrnu, krajinnú i biologickú diverzitu (Klinda, 2013). Environmentu sa iste dotkne blížiaci sa ropná kríza a stupňujúci sa boj o strategické suroviny, úbytku až straty jeho kvality sa nepretržite týkajú negatívne vplyvy zbraní, vojenstva, vojen, ozbrojených konfliktov, terorizmu a ďalších foriem násillia. Prio-

ritou sa stávajú možnosti adaptácie na zmenu klímy a jej dôsledky, riešenia environmentálnych problémov „hladových dolín“, rómskych komún a sídiel... S tým všetkým súvisia nielen megatrendy a eurotrendy, ale aj „slovaktrendy“. Všetky s väčším alebo menším vplyvom a dopadom na životné prostredie Európy a celej planéty, ktorú máme len jednu – bez alternatívy B, ako to odznelo na Valnom zhromaždení OSN pri schvaľovaní Agendy 2030.

* * *

Časopisu treba zaželať čo najviac čitateľov a jeho tvorcom mnoho trpezlivosti a tvorivých síl; ich nástupcom, postupne preberajúcim „environmentálnu štafetu“ ďalších päťdesiat ročníkov prospešných pre zlepšovanie nášho životného prostredia – pre ochranu a záchranu života. Dnes nedokážeme seriózne odhadnúť, aké bude životné prostredie a život na Zemi pri storočníci časopisu v roku 2066. Ostáva len nádej, že Matka príroda bude svoje deti naďalej tolerovať a životné prostredie nám a ďalším generáciám vytvorí priaznivé životné podmienky. Bez uplatňovania zásad environmentalizmu, zabezpečenia environmentálnej bezpečnosti, vhodnosti a únosnosti, environmentálnej ekonomiky a najmä zvyšovania environmentálneho vedomia ľudí – celého ľudstva ich však nielen nedosiahneme, ale ľahko môžeme stratíť.

Existuje len jedno dobro, a to je vedomosť; existuje len jedno zlo, a to je nevedomosť.

Sokrates

Literatúra

- Klinda, J.: Environmentalistika a právo II.: krátky vývoj environmentalistiky a environmentálneho práva. Bratislava: MŽP SR, 1998, 1198 s.
- Klinda, J.: Orientácia, zásady, priority a hlavné úlohy starostlivosti o životné prostredie SR na roky 2014 – 2020. Enviromagazín, 2013, 5, s. 10 – 12.

RNDr. Jozef Klinda, *jozef.klinda@gmail.com*
bývalý dlhoročný generálny riaditeľ sekcie environmentálnej politiky, práva a organizácie Ministerstva životného prostredia SR